

Mirosława Pluta-Olearnik, Janusz Olearnik
Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu

USŁUGI EDUKACYJNE W PRZESTRZENI EUROPEJSKIEJ – KRYTERIA I WSKAŹNIKI OCENY

1. Wstęp

Europejski wymiar rynku edukacji jest rezultatem współczesnych megatrendów – globalizacji, rozwoju społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy. Oznacza to konieczność badania rynku edukacji w przestrzeni europejskiej z uwzględnieniem wielu obszarów, różnorodnych kryteriów i wskaźników.

Ważnym przedsięwzięciem na skalę europejską było sformułowanie w roku 2002 – w ramach Procesu Lizbońskiego – programu dotyczącego przyszłych celów systemów edukacji. Zaproponowano w nim najważniejsze środki i metody służące stymulowaniu i mierzeniu postępu w edukacji, a przede wszystkim przyjęto tzw. **otwartą metodę koordynacji** i opracowano listę wskaźników do oceny systemów edukacji w krajach członkowskich. Część z nich oparto na dostępnych danych statystycznych uzyskanych na podstawie ankiety UOE (tj. danych zbieranych przez UNESCO, OECD i Eurostat). Ponieważ jednak poszczególne kraje wykorzystują własne dane i wskaźniki mogące służyć ocenie edukacji, określono rok 2004 jako moment przygotowania ostatecznej listy wskaźników i kryteriów oceny postępu w edukacji.

Celem referatu jest prezentacja kryteriów i wskaźników oceny stosowanych w krajach członkowskich UE w odniesieniu do systemu edukacji i stymulowania jego postępu. Szczególną uwagę zwracamy na system szkolnictwa wyższego i monitorowanie zmian związanych z jego unowocześnianiem oraz włączeniem się szkół wyższych do realizacji koncepcji *lifelong learning*, czyli kształcenia przez całe życie. Posłużą temu wybrane wyniki badań porównawczych w poszczególnych krajach oraz zestaw przyjętych kryteriów i wskaźników.

2. Cele i zadania systemów edukacji w Unii Europejskiej

Systemy edukacyjne stanowią niezbędne składowe gospodarki opartej na wiedzy. Próby niwelowania różnic występujących między systemem edukacji w Polsce i w krajach UE w ostatnich latach wpłynęły na szereg inicjatyw, które wiążą się bezpośrednio z włączeniem naszego kraju do realizacji Procesu Lizbońskiego i równolegle Procesu Bolońskiego, ukierunkowanego na szkolnictwo wyższe. Działania dotyczące systemu edukacji i szkoleń w Polsce inicjowane były w latach 2002-2004 licznymi dokumentami opracowanymi na szczeblu Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu.

Wytyczne dla polityki edukacyjnej w poszczególnych krajach członkowskich UE są zawarte w programie pt. „Program prac dotyczący realizacji przyszłych celów systemów edukacji w zjednoczonej Europie” [1, s. 8]. opracowanym w roku 2002. Jest to dokument identyfikujący podstawowe wyzwania (cele strategiczne) polityki w sferze edukacji i szkoleń. Ich realizacja przybliży poszczególne narodowe systemy edukacji do wymogów społeczeństwa informacyjnego i opartego na wiedzy. Wyzwania te dotyczą: poprawy jakości i efektywności systemów edukacji w UE, ułatwienia powszechnego dostępu do systemów edukacji oraz otwarcia systemów edukacji na środowisko i świat.

Tak sformułowane cele odnoszą się do różnych poziomów i form edukacji – od szkolnictwa podstawowego przez kształcenie zawodowe do szkolnictwa wyższego i kształcenia ustawicznego. Każdemu z wymienionych trzech celów strategicznych przypisano wiązki celów szczegółowych (łącznie we wspomnianym programie sformułowano ich 13), a w ich ramach ustalono kluczowe sprawy wymagające aktywnych działań. Przegląd proponowanych obszarów działań w obszarze edukacji europejskiej jest dowodem na wszechstronne i usystematyzowane podejście do rozwiązywania problemów jakości, dostępności i kompatybilności systemów edukacji w krajach europejskich. Poniżej prezentujemy strukturę obejmującą 13 celów systemu edukacji w Europie.

Cel strategiczny 1. Poprawa jakości i efektywności systemów edukacji w UE

- 1.1. Podniesienie jakości kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli
- 1.2. Rozwijanie kompetencji i umiejętności potrzebnych dla społeczeństwa wiedzy
- 1.3. Zapewnienie powszechnego dostępu do technologii ICT
- 1.4. Zapewnienie rekrutacji w dziedzinach nauk ścisłych i technicznych
- 1.5. Optymalne wykorzystanie zasobów

Cel strategiczny 2. Ułatwienie powszechnego dostępu do systemów edukacji

- 2.1. Tworzenie otwartego środowiska edukacyjnego
- 2.2. Uatrakcyjnianie procesu kształcenia
- 2.3. Wspieranie aktywności obywatelskiej, równości szans i spójności społecznej

Cel strategiczny 3. Otwarcie systemów edukacji na środowisko i świat

- 3.1. Wzmocnienie powiązań z rynkiem pracy, działalnością badawczą i społeczeństwem
- 3.2. Rozwijanie przedsiębiorczości
- 3.3. Poprawa sytuacji w zakresie języków obcych
- 3.4. Rozwijanie mobilności i wymiany
- 3.5. Wzmocnienie współpracy europejskiej

Przedstawiona struktura celów szczegółowych, wskazujących kierunki działań na rzecz zbliżenia systemów edukacji do wymogów społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy, stanowiła wytyczne zmian w polskim systemie edukacji w ostatnich kilku latach. Jednak śledzenie postępów lub opóźnień jest możliwe dzięki stosowaniu wskaźników ilościowych i jakościowych, które zostały przyporządkowane określonym celom szczegółowym.

3. Wskaźniki służące do pomiaru postępu w systemach edukacji UE

Opisany wyżej program wskazuje cele systemu edukacji i sposoby ich osiągnięcia w okresie do roku 2010. Termin ten wyznaczono również innym programom, np. Procesowi Bolońskiemu, który zmierza do stworzenia wewnątrznie spójnego i atrakcyjnego obszaru szkolnictwa wyższego. Ponadto rok 2010 uznano za odpowiedni, gdyż reformy w dziedzinie edukacji przynoszą efekty dopiero po upływie kilku lat. Wprawdzie 10 krajów, w tym też Polska, włączyło się do tego procesu dopiero w czerwcu 2002 roku, to jednak dla wszystkich 25 krajów członkowskich UE przewidziano, że program prac również osiągnie etap realizacji zaplanowany na rok 2004, tj. ustalenie wskaźników i kryteriów służących do pomiaru systemu edukacji.

Tabela 1. Monitorowanie postępu w edukacji i szkoleniach z wykorzystaniem metody otwartej koordynacji

Wskaźnik	Obecny poziom wskaźnika			Postęp		Porównanie (<i>benchmarking</i>)	
	przeciętny poziom w UE	przeciętny poziom w 3 najlepszych krajach UE	przeciętny poziom w USA i Japonii	rok 2004	rok 2010	rok 2004	rok 2010
zdefiniowanie wskaźnika							

Źródło: [2, s. 11].

Zgodnie z założonym harmonogramem prac, grupa ds. wskaźników i kryteriów opublikowała w 2004 r. raport zawierający 29 wskaźników stanowiących podstawę pomiaru stopnia osiągnięcia 13 wspólnych celów edukacji w Europie [2, s. 88-89]. Zaprezentowane wskaźniki nie stanowią jednak wytycznych dla poszczególnych krajów, lecz są instrumentem stymulacji pożądanych zmian w narodowych systemach edukacji, ilustrują „dobre praktyki” w rozwoju edukacji w przodujących krajach. Ponadto na potrzeby porównań poziomu edukacji w Europie oraz w USA i w Japonii zaproponowano metodę analizy porównawczej, tzw. benchmarking (tab. 1).

Przedstawiony model sugeruje, że porównania powinny dotyczyć wskazanych krajów, czyli USA i Japonii oraz trzech krajów europejskich, najbardziej zaawansowanych w budowie społeczeństwa wiedzy. Podstawą szczegółowych porównań krajów europejskich jest zdefiniowany (na rok 2004) zestaw 29 wskaźników. Poniżej uporządkowano je według ośmiu następujących kryteriów oceny poziomu edukacji¹:

A. Nauczyciele i trenerzy

1. Wiek nauczycieli (procent nauczycieli w wieku ponad 49 lat wg poziomu nauczania ISCED 1, ISCED 2-3).
2. Populacja młodych ludzi (populacja dzieci w wieku do lat 14 oraz młodzieży w wieku 15-19 lat w UE).
3. Stosunek liczby uczniów do liczby nauczycieli (wg poziomów nauczania ISCED 1, ISCED 2 i ISCED 3).

B. Umiejętności potrzebne dla społeczeństwa wiedzy

4. Liczba osób posiadających pełne wykształcenie średnie (procent osób w wieku do 22 lat, które uzyskały wykształcenie na poziomie licealnym, ISCED 3).
5. Umiejętności uczniów w zakresie rozumienia tekstu (procent uczniów na poziomie ISCED 1 oraz niższym, posiadających umiejętność rozumienia tekstu, wg pomiaru PISA²).
- 6-8. Umiejętności uczniów w zakresie rozumienia tekstu, myślenia matematycznego oraz myślenia naukowego (średnia liczba punktów uzyskanych w zakresie rozumienia tekstu, myślenia matematycznego i myślenia naukowego z uwzględnieniem poszczególnych krajów, wg pomiaru PISA).
9. Udział osób nieposiadających pełnego wykształcenia średniego w dowolnej formie kształcenia (odsetek osób dorosłych nieposiadających pełnego

---

¹ Klasyfikacja według ISCED – International Standard Classification of Education (1997). ISCED 1: szkoły podstawowe; ISCED 2: szkoły średnie gimnazjalne; ISCED 3: szkoły średnie licealne, ISCED 4: szkoły policealne; ISCED 5: studia licencjacie (5A) oraz studia magisterskie (5B); ISCED 6: studia doktoranckie.

² PISA – Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów koordynowany przez OECD.

wykształcenia średniego, które uczestniczyły w dowolnej formie kształcenia w ostatnich 4 tygodniach wg grup wieku 25-34, 35-54, 55-64).

C. Matematyka, nauki ścisłe i techniczne

10. Rekrutacja w dziedzinie matematyki, nauk ścisłych i technicznych (odsetek studentów studiujących matematykę, nauki ścisłe i techniczne w stosunku w szkołach wyższych do wszystkich studentów wg ISCED 5 i 6).

11-13. Absolwenci matematyki oraz kierunków ścisłych i technicznych (procentowy udział absolwentów matematyki oraz kierunków ścisłych i technicznych w stosunku do wszystkich absolwentów szkół wyższych, wg ISCED 5 i 6; ogólna liczba absolwentów matematyki oraz kierunków ścisłych i technicznych wg ISCED 5A, 5B i 6 ; liczba absolwentów matematyki oraz kierunków ścisłych i technicznych na 1000 mieszkańców w wieku 20-29 lat, wg ISCED 5A, 5B i 6).

W tabeli 2 zaprezentowano dane statystyczne dotyczące absolwentów kierunków ścisłych i technicznych w szkołach wyższych w wybranych krajach UE oraz USA i Japonii.

Tabela 2. Absolwenci kierunków ścisłych i technicznych w szkołach wyższych (ISCED 5 i 6) na 1000 mieszkańców w wieku 20-29 lat

Kraj	2000 rok	2003 rok
1	2	3
Irlandia	23,2	24,2
Francja	19,6	22,2
Finlandia	16,0	-
Dania	11,7	12,5
Szwecja	11,6	13,9
Hiszpania	9,9	12,6
Belgia	9,7	11,0
EU 25	9,3	12,2
Niemcy	8,2	8,4
Holandia	5,8	7,3
Litwa	12,1	16,3
Łotwa	7,5	5,6
Estonia	7,0	8,8
POLSKA	6,6	9,0
Bulgaria	6,6	8,3
Czechy	5,5	6,4
Węgry	4,5	5,6
Rumunia	4,5	9,4

1	2	3
Malta	3,8	3,1
Cypr	3,7	3,6
USA	9,6	-
Japonia	12,6	-

Źródło: opracowanie na podstawie [2] oraz Education across Europe 2003

(<http://epp.eurostat.cec.eu.int>).

D. Inwestycje w system edukacji i szkoleń

14. Wydatki publiczne na edukację (wydatki publiczne na edukację jako procent PKB).

W tabeli 3 zaprezentowano wyniki badań z zastosowaniem metody porównań (benchmarking).

Tabela 3. Wydatki publiczne na edukację jako procent PKB

Średnia UE 25 (2002)	Średnia 3 najlepszych wyników w UE (2002)	USA (2001)	Japonia (1998)
5,22	7,9	5,16	3,5

Źródło: Education in Europe, Statistics in focus, 2005/10 (www.europa.eu.inf).

15. Wydatki prywatne na szkolnictwo (jako procent PKB).
 16. Wydatki przedsiębiorstw na kursy doskonalenia zawodowego (jako procent ogólnych kosztów pracy).
 17-18. Ogólne wydatki na szkolnictwo w przeliczeniu na ucznia/studenta (ogólne wydatki na szkolnictwo w przeliczeniu na ucznia/studenta w szkolnictwie publicznym i prywatnym wg ISCED 1, 2-4, 5-6).

E. Otwarte środowisko edukacyjne

19. Udział w kształceniu „przez całe życie” (odsetek osób w wieku 25-64, które uczestniczą w różnych formach kształcenia).

W tabeli 4 zaprezentowano wyniki badań według stanu na 2004 rok, w wybranych 14 krajach UE.

Tabela 4. Doksztalcający się dorośli (rok 2004)

Kraj	Procent osób dorosłych kontynuujących naukę (studia, kursy i szkolenia)
Szwecja	35,8
Dania	27,6
Finlandia	24,6
Wielka Brytania	21,3
Holandia	16,5
Belgia	9,5
Średnia UE (25 krajów)	9,4
Francja	7,8
Irlandia	7,2
Czechy	6,3
Niemcy	6,0
POLSKA	5,5
Hiszpania	5,2
Węgry	4,6
Słowacja	4,6

Źródło: opracowanie na podstawie: EU Labour Force Survey, Statistics in focus, 2005/9
(www.europa.eu.inf)

F. Uatrakcyjnianie poziomu kształcenia

- 20-21. Udział w kursach doskonalenia zawodowego (godziny przeznaczone na doskonalenie zawodowe na 1000 godzin pracy).
22. Udział w edukacji (udział osób wg grup wiekowych i poziomów kształcenia objętych edukacją).
23. Osoby, które nie kontynuują nauki w systemie szkolnym (odsetek osób w wieku 18-24 lata, które ukończyły jedynie szkołę średnią pierwszego stopnia, tj. gimnazjum, i nie kontynuują nauki).

G. Nauka języków obcych

24. Uczniowie uczący się języków obcych (liczba uczniów uczących się języków obcych w szkole średniej pierwszego i drugiego stopnia – gimnazjum i liceum).
25. Liczba nauczanych języków obcych (przeciętna liczba języków obcych przypadająca na ucznia w szkole średniej drugiego stopnia – liceum).

H. Mobilność

26. Mobilność nauczycieli (przyjazdy i wyjazdy nauczycieli w ramach programu Sokrates).

27-29. Mobilność studentów (przyjazdy i wyjazdy studentów w ramach programu Erasmus i Leonardo da Vinci; odsetek studentów z zagranicy podejmujących studia na poziomie ISCED 5 i 6 wg kraju pochodzenia; odsetek studentów wyjeżdżających na studia za granicę).

4. Podsumowanie

Warto wskazać ogólne kierunki ewolucji systemu edukacji w Europie do roku 2010, posilując się metodą analizy porównawczej, której funkcją jest określenie europejskiej edukacji na tle takich krajów jak USA i Japonia w roku 2004 oraz w roku 2010. Wyraźnej poprawy i postępu w Europie w perspektywie roku 2010 wymagają następujące wskaźniki:

- Liczba osób, które nie kontynuują nauki w systemie szkolnej edukacji w Europie na drugim (tj. licealnym) poziomie nauki. Zakłada się, że do roku 2010 udział takich osób nie powinien być wyższy niż 10%. Wskaźnik ten w Polsce wynosił 7,6% (2002 r.).
- Liczba absolwentów kierunków ścisłych i technicznych w szkołach wyższych. Docelowy udział tej grupy absolwentów powinien osiągnąć 15% w roku 2010. Wskaźnik ten w Polsce wynosi 14,7% (2000 r.).
- Liczba osób, które ukończyły liceum. Zakłada się, że wskaźnik osób, które ukończyły liceum w wieku do 22 lat powinien do roku 2010 wynosić 85%. Wskaźnik ten w Polsce wynosił 91% (2002 r.).
- Kluczowe kompetencje w społeczeństwie wiedzy. Zakłada się, że liczba osób, które nie posiadają pełnych umiejętności związanych z rozumieniem tekstu (wg pomiaru PISA) powinna do roku 2010 zmaleć o 20% w stosunku do roku 2000. Wskaźnik ten w Polsce wynosił 23,2% (2000 r.).
- Rozwój różnych form kształcenia dorosłych. Zakłada się, że w 2010 roku 12,5% osób w wieku 25-64 powinno uczestniczyć w różnych formach dokształcania, zgodnie z koncepcją *lifelong learning*, czyli nauki „przez całe życie”. Wskaźnik ten w Polsce wynosił 4,3% (2002 r.).

Wymienione kryteria i wskaźniki porównawcze nie są celami, które muszą osiągnąć poszczególne kraje europejskie, ale wyznaczają kierunki, w jakich powinny następować zmiany w różnych systemach edukacji w Europie.

Literatura

- [1] *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010*, Fundacja Rozwoju systemu edukacji, Warszawa 2003.
- [2] *Progress Towards the Common Objectives in Education and Training. Indicators and Benchmarks*, Commission Staff Working Paper, Brussels 2004, SEC (2004) 73.

EDUCATION SERVICES IN EUROPE CRITERIA AND ASSESSMENT INDICATORS

Summary

This paper presents a full title of the 29 indicators for monitoring performance and progress of education and training systems in Europe. The issue of indicators and benchmarks is central to the monitoring and progress of the HE systems too. Member states may set themselves "reference criteria" (benchmarks) for 2004 but the final list of proposed indicators and benchmarks will be proposed up by the Commission. The implementation of the work programme requires continuous support from a standing group on indicators and benchmarks and the open method of coordination.